

Umberto Eco a sfidat granițele de orice fel, a fost un om prin excelență liber, cu un neîntrecut simț al umorului.

in memoriam

În căutarea omului

Un val de afecțiune m-a cuprins din momentul în care Simona Vasilache mi-a semnalat moartea lui Umberto Eco și mi-a cerut să scriu ceva rapid pentru **România literară**. Murise în urma unui cancer pancreatic de care suferise timp de doi ani. Nu de scriitor, nu de semiotician, nu de filosof mi-era în primul rând drag și dor, ci de ființa umană Umberto Eco, în preajma căreia m-am aflat în câteva situații dintre cele mai semnificative ale vieții mele.

Despre autorul *Operei deschise* știam de multă vreme, îi acordasem un loc privilegiat în *Poetica matematică*, dar în vara 1973 s-a întâmplat să-l am pe Umberto Eco printre cei care, în marele amfiteatru al Universității din Urbino, urmăreau expunerea mea despre gramatica proteinelor și legătura ei cu limbajul natural. De la viziunea darwiniană asupra istoriei lingvisticii se trecea la viziunea lingvistică asupra geneticii moleculare, cu influențe din logică și din informatică. Era o continuare a unor cercetări pe care le începusem în anii 60, contaminat și de unele idei ale polonezului Z. Pawlak și le continuasem la Institutul de lingvistică al Americii, organizat de David Hays la Universitatea de Stat din New York cu sediul la Buffalo, în vara 1971. Acolo, am organizat un Seminar transdisciplinar la care am atras biologi, informaticieni, logicieni, matematicieni și lingviști (printre ei Bernard Vauquois, unul dintre autorii limbajului de programare ALGOL 60). A fost un adevărat spectacol de idei, pe care ulterior l-am rafinat și l-am prezentat la Centrul Internațional de Lingvistică și de Semiotică al Universității din Urbino. Umberto Eco era în acel moment Profesor de Semiotică la Politehnica din Milano și pentru cei care nu sunt informați precizăm că semiotica, studiul semnelor și al proceselor pe care acestea le generează, este prin excelență un vehicul transdisciplinar, deoarece cultura, sub orice formă, este rezultatul unor procese semiotice.

La sfârșitul expunerii mele, Umberto Eco mi-a spus: „În anul 1974, voi organiza la Milano Primul Congres al Asociației Internaționale de Semiotică, vă dau să vedeți cum îl gândesc și să-mi spuneți dacă lipsește ceva”. În ziua următoare i-am dat răspunsul: Da, lipsește un Raport despre Semiotica limbajului științific. Replica lui Eco a fost spontană: Vă încredințez alcătuirea acestui Raport și cu el se va deschide Congresul. De aici mai departe e o poveste pe care am mai relatat-o. Data Congresului se apropia, dar pașaportul meu, cu viza necesară, nu apărea. Îmi telefonează Umberto Eco și mă întrebă dacă și când vin. Îi spun, conform indicațiilor politice, că sunt bolnav, dar Eco aflu-

Umberto Eco

(1932 - 2016)

pe o altă cale motivul real și anunțase Congresul că Marcus este *bolnav de pașaport*, iar declarația sa a fost reprodușă în presa italiană. Totuși, Raportul meu a fost publicat în Actele Congresului. În aceleași Acte au fost publicate numeroase comunicări ale unor români care trimiseseră lucrările dar nu obținuseră pașaportul. Revenind la expunerea mea de la Urbino, din vara 1973, voi menționa și o altă întâlnire, al cărei catalizator a fost tot Umberto Eco și care a marcat evoluția mea științifică: întâlnirea cu arhitectul german Martin Krampen, lider al Semioticii arhitecturii. Acesta mi-a spus: „Expunerea dv. despre gramatica genetică a fost și una despre gramatica arhitecturii, deoarece dacă înlocuiți aminoacizii cu ceea ce numim în arhitectură *habitem*, obțineți esența a ceea ce este un plan arhitectural. Krampen a transferat câteva pagini din prezentarea mea în Raportul său despre Semiotica arhitecturii la Primul Congres al Asociației Internaționale de Semiotică și acum pot spune că în toată această aventură intelectuală se află ascunsă o parte din hoinăreala intelectuală care l-a animat pe Umberto Eco. Cartea pe care am coordonat-o în 1982 la Editura Științifică și Enciclopedică, *Semiotica matematică a artelor vizuale*, poartă marca Umberto Eco, prezent de mai multe ori la bibliografie.

Următoarea mea întâlnire cu Umberto Eco a avut loc în vara 1975, la Tampa-Florida, unde avea loc Institutul de Lingvistică al Americii, organizat de Thomas A. Sebeok, un mare prieten al lui Eco. Umberto,

dornic mereu de experiențe noi, îmi propune într-o seară, mie și altor doi, ca, în loc să mergem la culcare, să pornim nebunește spre Disney World, o replică în Florida la californiana Disney Land. Ce aducea nou Disney World? Între altele, *o lume a Iadului*, și acolo ne-am petrecut câteva ore, la fiecare moment cu senzația că vom cădea victime ale unor ființe malefice. M-am întors de acolo cu o colecție de măști ale groazei de negăsit în locurile pe unde umblasem anterior. Acolo l-am descoperit pe Eco adversar al locului comun, al plictisiei, pe omul cu o imaginație prodigioasă, mereu în fierbere.

Era mereu invitatul de onoare al Congreselor internaționale de semiotică, la care ne întâlneam. Era pasionat de limbaj și la o masă, în Italia, povestea că reușise să găsească o frază italiană în care fiecare literă a alfabetului italian apărea o dată, dar o singură dată. Puteți găsi așa ceva în limba română?

Acum va începe marea expediție a căutării și descoperirii lui Umberto Eco, fie el semiotician, romancier, critic literar, filosof, eseist, medievist, orator, scriitor pentru copii sau mai știu eu ce. Exegezele care-i vor fi dedicate vor prefera probabil aspectele fragmentare, Trăim într-o cultură și o educație a fragmentului dar nu vor putea evita marile întrebări: Cum a reușit să fie în același timp un savant cercetător și un strălucit scriitor? Cum apare semioticianul în *Numele trandafirului*, în *Pendulul lui Foucault*, în *Cimitirul din Praga*, în ce constă calitatea literară excepțională

a lucrărilor sale de exegeză semiotică și filosofică *O teorie a semioticii, Rolul cititorului, Semiotica și filosofia limbajului, În căutarea limbajului perfect, Limitele interpretării?* Cât de profitabilă este lectura concomitentă a *Numelui trandafirului* și a tratatului *O teorie a semioticii?*

Eco a fost un mare animator, mă gândesc la faptul că a fondat Departamentul de Comunicare al Universității Republicii din San Marino (unde am participat la o sesiune dedicată lui Paul Grice), a fost sufletul revistei italiene de semiotică *VERSUS* în ale cărei pagini s-a remarcat româncă Lucia Vaina.

Umberto Eco a sfidat granițele de orice fel, a fost un om prin excelență liber, cu un neîntrecut simț al umorului (un singur exemplu: semiotica este disciplina care ne explică posibilitatea minciunii). O posibilă piedică în receptarea sa în cultura românească ar putea fi prejudecățile privind semiotica, de multe ori o copie a celor privind structuralismul. Nu ascund faptul că și în revista **România literară**, față de care atașamentul meu este vechi, citesc uneori, sub semnătura unor nume pentru care am o înaltă considerație, aprecieri care mi se par greșite, despre structuralism și despre semiotică. La o dezbatere despre Roland Barthes faptul a apărut cu claritate. Dar eu mă mândresc cu faptul că am fost invitat de Roland Barthes să colaborez la numărul special al revistei *Langages* pe tema „Linguistique et littérature” pe care el l-a organizat (volumul 3, 1968, numărul 12), în care contribuția mea, reluată ulterior într-o revistă italiană, se găsește la paginile 52-55: „Poétique mathématique non-probabiliste”. Tot așa, îmi permit să observ că Umberto Eco este un semiotician născut, un semiotician până în măduva oaselor, iar o lectură a literaturii sale în absența dimensiunii semiotice, în absența unei culturi semiotice, este o lectură superficială, incompletă, o lectură nedusă la capăt. Dacă nu aveți forța de a studia tratatul său de semiotică, citiți măcar broșura *Il segno*, care se pare însă că nu a fost tradusă în românește.

Umberto Eco, un spirit din încrengătura unor Borges și Italo Calvino, pentru care toate clasificările și segmentările didactice sunt anulate. Multe dintre scrierile sale nu au fost încă traduse în limba română. Un exemplu: Cartea editată de Eco și Sebeok în 1983: *The sign of three: Dupin, Holmes, Peirce*.

Să pornim în căutarea lui Umberto Eco, fără prejudecăți disciplinare și didactice, să savurăm spectacolul „de-a v-ați ascunselea” pe care ni-l oferă.

■ Solomon Marcus